

מאורות תורת המשפט

תשובות אקטואליות בדיני ממונות

אבישי נתן מייטלס

גליון

נשלח חינם מידי שבועיים, להצטרפות: meorothamishpat@gmail.com

כב בתמוז תשע"ה

מספר 22

עדות חוקר פרטי

המקרה:

לבית הדין הגיע חוקר פרטי בכדי להעיד על ממצאים שאליהם הצליח להגיע ולחשוף. הנידון הוא האם ניתן לקבל את עדותו, מאחר ונשכר לצורך עדות זו. ובאם אינו כשר לעדות אך הצדדים הגיעו להסכמה שיעיד, האם יכול צד אחד בדיון לחזור בו מהסכמתו.

תשובה

אין פגם ומניעה שחוקר פרטי יטול שכר כמקובל בשוק בכדי לעקוב ולראות עובדות ולהעיד, והוא כשר לעדות. הגם שיש בהצלחתו כדי להרשים ולסייע לו לצבור תהודה ומוניטין בשל פעולותיו.

אם נשכר על ידי בית הדין, או כששני הצדדים שולחים בעל מקצוע ומממנים את טירחתו, מותר לו ליטול שכר רב. אך אם נשכר רק על ידי אחד מבעל הדין, יהא כשר לעדות רק אם יטול שכר כמקובל בשוק בלבד.

אומנם אם סוכם איתו שיקבל תגמול על הצלחה להפיל מעבר לשכרו, או ששכרו היה מותנה בכך, הרי הוא נוגע בעדות זו, ויהיה מנוע מלהעיד בנידון זה.

יש לציין שאם החוקר הינו יחיד, לא יהא מעמדו יותר מאשר עד אחד, פרט לממצאים וראיות שיגיש והם ידברו בעד עצמם. וכן הודאת בעל דין שנאמרת ללא ידיעת המודה שישנם שני אנשים שמאזינים לו, לאו הודאה היא.

נמוקי הדין

פסול הנוטל שכר על עדות

נאמר במשנה בבכורות פ"ד ה"ו: 'הנוטל שכרו לדון, דיניו בטלים'. להעיד, עדותיו בטלים'. בטעם הדין שנאסר ליטול שכר על הוראה ותלמוד תורה, למדה הגמ' בבכורות בדף כט. מהפסוק: 'ראה למדתי אתכם' וגו' - 'מה אני בחנם, אף אתם בחנם'. וכן פסק הרמ"א בס' יד סעי' יח: 'כל מי שנוטל שכר להעיד, עדותו בטלה, כמו הנוטל שכר לדון, ואינם צריכים הכרזה, אלא הדין והעדויות בטל מעצמו'.

יש לדון ביסוד טעם פסול עדות של מי שמקבל שכר על כך, האם נפסל מדאורייתא לעדות בהיותו 'נוגע' בדיון, או משום 'קנס' ומדרבנן הוא.

הרמב"ן בקידושין בדף נח: הר"ן שם והרשב"א בשו"ת ח"ג ס' יא כתבו שהוא קנס, וטעמו ש'כל זמן שהוא נוטל בו שכר קנסוהו חכמים לבטל מעשיו, משום דקא עבר על מה אני בחנם אף אתם בחנם, ואע"פ שנטל משניהם'. וכן פסק הרמ"א שם: 'קנס קנסוהו חכמים שיתבטלו מעשיו כל זמן שנוטל שכר'.

הנפק"מ לכך שהיו רק קנס ולא מדינא, שאם ישיב את השכר ולא יקבלנו תתקבל עדותו. הפתחי תשובה בס' יד ס"ק כו הביא דעת הר"ן שצריך עדות מחדש. והנב"י הובא בפת"ש שם חלק ע"כ וסבר שדי בעדות הראשונה, ואינו צריך להעיד שוב.

בשו"ת מהר"י בן לב ח"א ס' יט הקשה מדוע פסלו את הנוטל שכר מקנס דרבנן שעבר על 'מה אני בחנם': 'ולמה לא ניחוש דילמא יעיד עדות שקר כדי להרויח אותו ממון ואותו השכר. דכל הנוגעים בדבר הם פסולים לעדות'. והביא

דברי הרמב"ם בהל' עדות פט"ז ה"ד: 'אם ימצא שיש לזה העד צד הנאה בעדות זו אפילו בדרך רחוקה ונפלאה, הרי זה לא יעיד בה'. וכיון שנטל שכר לעדות יש לחשוש ש'משקר בשביל הנאת אותו השכר', והוא פסול מדאורייתא.

ויישב המהר"י נ' לב בדרך השניה עפ"י דברי התוס' בבכורות בדף כט. בד"ה 'מה אני בחנם' שהקשו מדוע נצרך פסוק נוסף לאסור שוחד, מאחר שנפסל ליטול שכר על העדות והדין. ותירץ תוס': 'דתרי מילי ניהו... דבתורת אגרא היינו שכר טרחו. ובתורת שוחד היינו להשתדל לדונו יפה ולהפוך בזכותיה... אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב'. כלומר איסור ליטול שכר להעיד פוסל מדרבנן משום דעבר על מה אני בחנם: 'היינו כשנטל שכר טרחו. אבל כשנטל יותר מדאי, חיישין דדילמא משקר כדי להרויח אותו הסך, והוי פסול מדאורייתא'. שכן הנוטל שכר טרחו מבקש לא להפסיד בשל טירחתו להעיד את שסייע לזולתו, ברם הנוטל יותר מכך נעשה לנוגע בדיון ופסול מדאורייתא, משום שמתברר שרוצה להרויח ממון לעצמו ולא לסייע לזולתו, וחוששים לשקר שירצה להרויח ממון נוסף. ואם נוטל רק שכר טירחתו, יכולים לקבל את עדותו בלא חשש לנגיעה.

טעם פסולתו של עד הנוגע בדבר

הגמ' בב"ב בדף מד: דנה בראובן שמכר קרקע לשמעון, שלא באחריות, כעת בא לוי, וטוען שהקרקע שביד שמעון היא בעצם קרקע גזולה, והוא הבעלים. הגמרא אומרת, שראובן אינו נאמן להעיד על הקרקע שהיא אינה גזולה ביד שמעון, אם אין לו עוד קרקע, משום שיש לחשוש לראובן יש בעלי חובות, וראובן מעוניין להשאיר את השדה בידי שמעון, כדי שבעלי חובותיו יוכלו לגבות את אותה קרקע מיד שמעון.

ואמנם, אם השדה נמכרה באחריות, אין לראובן נפק"מ מעדותו להשאיר את השדה ביד שמעון, שהרי אם יבוא בעל חובו ויטרוף משמעון, יחזור שמעון על ראובן, וממילא יהיה מי שלגביו יהיה ראובן 'לוה רשע ולא ישלם'. אבל אם הקרקע נמכרה שלא באחריות, אז יש לראובן נגיעה, כי הוא מחוייב כלפי בעל חובו, ואילו לשמעון יוכל לומר שלכן מכרה לו שלא באחריות, כדי שלא יהיה לגביו 'לוה רשע ולא ישלם'.

הרמב"ן בחידושים שם בדף מה. הביא את קושיית הר"י מיגש, שהקשה, למה הגמ' אומרת שהמוכר שדהו אינו נאמן להעיד ללוקח משום שהוא נוגע כי אינו רוצה להיות 'רשע ולא ישלם', הרי אם ישקר יהיה רשע שהרי מעיד עדות שקר, וזהו חטא גדול יותר: 'דעדות שקר חמיר והיכי חשדינן ליה, דעד שקר נמי רשע מיקרי דכתיב והיה אם בן הכות הרשע'. וא"כ, מדוע יש חשש נגיעה.

הר"י מיגש תירץ שני תירוצים:

א. פסול נוגע אינו מחשש שקר, אלא כדין קרוב, שהרי אדם קרוב אצל עצמו ויש בעדות גם תועלת לעצמו, וקרוב פסול להעיד גם כשאין חשש שקר.

ב. אע"פ שיהיה רשע כשישקר, הבריות אינן יודעות ברשעו זה, מה שאין כן כשהיה רשע מחמת שלא שילם.

על פי התירוץ הראשון, נגיעת הממון כשלעצמה אינה יוצרת חשש שקר, כי לא נחשדו ישראל לשקר בגלל נגיעת ממון. לעומת זאת, לפי התירוץ השני, אכן יש חשש שקר לגבי עד המקבל ממון.

יש להבחין שהגדרת 'עד הנוטל שכר להעיד' תלויה בשני התירוצים של הר"י מיגש.

אם נאמר שנוגע פסול משום שהוא קרוב, נמצא שגם אם נוטל שכר מאחד הצדדים בלבד, עדותו פסולה רק מדרבנן, שהרי נגיעת ממון חיצונית אינה פוסלת לעדות, ותשלום השכר אינו הופך את העד לקרוב, שהרי הנגיעה אינה בתוכן העדות עצמה. אולם, על פי התירוץ השני, שעד הנוגע פסול מפני חשש משקר, גם עד הנוטל שכר להעיד פסול מן התורה. ומה שאומרים הראשונים שעד הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה מדרבנן, הוא רק כאשר העד נוטל שכר בשווה משני הצדדים.

אפשר שביסוד זה נחלקו הפוסקים, בגדר פסולו של הנוטל מאחד הצדדים שכר להעיד;

הנתיב"מ בס' ל' סק"י כתב שפסול מדרבנן מטעם קנס אם נוטל שכר משני הצדדים, אך אם נוטל שכר רק מצד אחד הוא נפסל מדאורייתא. ובכך רצה ליישב תמיהת הש"ך שם בס"ק יח על השו"ע באבן העזר בס' קל סעי' כא שעדי הגט לא יטלו יותר משכר בטלה, והרמ"א התיר. ובאר הנתיב"מ: 'דאינו מותר רק בנוטל שכר משני הבעלי דינים בשווה... (אך) בנוטל מצד אחד אחר שראו המעשה שיעיד, אפילו פירש שנותן לו השכר בין שיעיד לו לזכות בין לחובה... שפסול מטעם דמיחשיב נוגע שמקבל שכר מחדש, ואין צריך לטעם קנס. וגם כל שהוא פסול מטעם נוגע, אפילו החזיר השכר אחר שהעיד פסול כמבואר בס' לג סעיף י"ב בהג"ה, משא"כ כשאינו פסול רק מטעם קנס, מהני כשהחזיר השכר אפילו לא העיד מחדש'. ובגט פשוט הקשה, שגם כשנטל שכר משניהם עדיין יש לחשוש שיעיד שקר כדי להרויח שכר משניהם. וצ"ל, שכשנעשה באופן זה, מגלה שאינו מוטה בדיון, ועל כן עדותו מתקבלת. הרי שסבר כתירוץ השני של הר"י מגאש, ועל כן כשישנה נגיעת ממון הוי פסול מדאורייתא.

ברם הקצוה"ח חלק וסבר שאף אם נוטל שכר מצד אחד, אינו נפסל מדאורייתא כנוגע, כיון שצריכה להיות נגיעה בגוף העדות כקרב על מנת להחשב נוגע, ולא מחשש לשקר, ועל כן אין לפסול מטעם נוגע בשל נגיעת ממון חיצונית: 'כיון דנוטל שכר כשר מן התורה, ולא חשדין למשקר בשביל הנאת ממון יעיד שקר'. הרי שסבר כתירוצו הראשון, שלא ראה בנגיעת ממון פסול אם אינו נוגע בדין¹³¹.

ליטול שכר על מנת ללכת לראות עדות

הרשב"א בתשובה ח"ג סי' יא הובא בב"י בסוסי' כח כתב על הנוטל שכר להעיד שעדותו בטלה: 'נראה לי שלא אמרו אלא בעדים שנעשו עדים כבר, שהם מצווים להעיד ולא רצו להעיד עד שנטלו שכר, ודומיא דהנוטל שכר לדון שמצוה על בית דין לדון בין איש לרעהו. אבל מי שאינו מחוייב להעיד ונוטל שכר לילך ולהיות עד, אינו בדין זה לפי דעתו, וכן פסק הרמ"א בס' לד סעי' יח.

הט"ז בס' ט הבין שנאסר לעד ליטול שכר על עדותו אם כבר ראה את העדות. אך אם מתן עדות זו כרוכה בטרחה רבה, אינו מחוייב להעיד בחינם ללא תמורה על הליכתו לדין. והוכיח כן מכך שאסור ליטול שכר להזות מי חטאת, אך מותר לקחת שכר על הבאה ממקום למקום ושכר מילוי המים. ובמשפטי עוזיאל ח"ד סי' טו הצריך שיתנה מראש על שכרו.

וכ"כ הגר"י מקוטנא בספרו ישועות ישראל ריש הלכות עדות בחוקת המשפט סי' כח סק"א דהיכא דמטי ליה פסידא באם יעיד אינו מחוייב להעיד דאינו אלא כעין השבת אבידה. והדברים מפורשים בשו"ת אבקת רוכל למרן הב"י סי' קצה שדן שם על טענת הר' משה בן שושן שמנע את עצמו מלהעיד כי יש לו סכנת גוף וממון, וכתב שם הב"י: 'הטענה השמינית, שאפי' לא היה בדבר סכנת גוף אלא סכנת ממון בלבד היה מותר לכבוש עדותו, אפי' אם היה ראוי להעיד. ומודה ראובן שלא חל עליו החרם ואין אומרים לזה הפסד ממון כדי שיזכה חברך בממון, שהרי אין אדם חייב להעיד על חבירו אלא מדין גמילות חסדים כמ"ש נמוקי יוסף פרק הכונס בשם הרא"ה, ואין גמילות חסד שיפסיד אדם ממנו בשבילו, דיותר הוא חייב להיות חס על נכסיו מעל נכסי חבירו, וכדאשכחן במשיב אבידה'.

עוד כתב בשו"ת משאת בנימין בס' צח: 'היכא דהתנית האשה עם העד שאם יועילו עדותו שתהיה מותרת לינשא תתן כך וכך ואם לא יועילו עדותו תתן לו פחות, אז נוגע בעדות הוא ופסול מדאורייתא. ומאי דשנינו הנוטל שכר

¹³¹ השב שמעתתא בשמעתתא ז פ"ז כתב: 'אמנם בעיקר הדין במי שאינו רוצה להעיד עד שיתן לו שכר בכדי שיעיד עדות המועילה להחירה, נראה לע"ד דפסול, ולא מטעמיה דנוגע הוא, דהא למש"כ נוגע כשר לעדות אשה, אלא טעמא אחרינא איתא בגוה. והוא לפי מה שאמרו בפרק האשה שלום: 'מת בעלי והתירוני לינשא, מתירין אותה ונותנין לה כתובתה. מת בעלי והתירוני לינשא ותנו לי כתובתי - איבעי להו' בש"ס שם. ופסקו הרא"ש והטור דאין מתירין אותה וגם אין נותנין כתובתה. ובנמוקי" כתב בשם הריטב"א דה"ה אם הביאה ע"א לב"ד להעיד שמת בעלה ותובעת כתובתה, כיון דאדעתא דכתובה אתאי, לא שרינן זה. והב"ש כתב בטעמא דמשום חימוד ממון לא דייקא ומינסבא, וע"א אינו נאמן אלא משום חזקה דידה דדייקא ומינסבא. ומבואר דאע"ג דבעלמא נוגע מיקרי אפילו בדרך נפלאה ורחוקה, אבל בעדות אשה כל שבאה סתם לב"ד ואומרת התירוני להנשא לא חשדינן לה, וכל שמזכרת תביעת כתובתה חשדינן לה בחימוד ממון ומשקרת. וא"כ ה"ה בע"א שבא להעיד ואומר שלא יעיד עד שיתנו לו שכר משלם, וכל שתובע ממון בפירוש חשדינן למשקר בשביל חימוד ממון... וה"ה נמי בע"א אם אינו מזכיר צד ממנו וכמו דשליט גבורים דבן בעלה, אע"ג דנוגע הוא לירושא, כשר לעדות אשה, ואם אמר בפירוש תנו לי ירושתי הו"ל נוגע וחשדינן למשקר בשביל ממון'.

בפסקי דין רבניים ח"ז בעמ' 314 תיק מס' אלפיים חמש מאות עשרים וארבע/כ"ח בב"ד בתל אביב בפני הדיינים: הג"ר ש"ב ורנר, הגר"ע אזולאי, הגר"ח צימבליסט הקשו שדבריו צ"ע: 'דהלא ברור שאין לדמות עד הדורש שכר עבור עדותו בביה"ד, לאשה התובעת כתובתה. דיסוד ההיתר בעגונה שמאמינים להאשה עצמה, הוא משום דאשה דייקא ומינסבא ומתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחילתה, והואיל והאשה יודעת שאם לא תדייק עלולה היא להיות תצא מזה ומזה והולד ממזר, לכן היא מדייקת. אבל כשמזכירה בדבריה גם ממון ותובעת כתובתה, קבעו חז"ל שאז אין לה כבר הנאמנות, שכן חושדים בה שמחמת חמדת ממון היא לא תדייק, ואינרע חזקתה. לא כן הדבר כאשר עד מעיד על מיתת בעלה שאמנם אנו סומכים על עדות אף שהוא עד אחד, משום שאנו מצרפים לזה החזקה שאשה דייקא ומינסבא, אבל הואיל והעד נאמן אף כשהוא נוגע בעדות ומקבל שכר, איזה פסול יש כאשר תובע שכר עבור עדותו, הלא החזקה של האשה שדייקא ומינסבא לא נגרעה במאומה וחזקה זו בתקפה עומדת על אף שהעד תובע שכר'.

מדברי הש"ש שם מתבאר דפסול נוגע בעדות הוא כפסול נוטל שכר להעיד ואינו אלא מדרבנן, וכ"כ בספרו קצה"ח סי' לז סק"ה.

והשיג עליו שם הנתה"מ סק"ט: 'בספר קצוה"ח תמה דאם כן כל מי שהוא עני יהיו קרובים כשרים להעיד שפרע שטר חוב. ומחלק, דנוגע אינו אלא כשנוטל שכר להעיד, ואינו פסול רק מדרבנן וכו'. ולא דיבר נכונה, דהא דנוטל שכר להעיד אינו פסול רק מדרבנן, הוא רק כשנוטל שכר שיעיד בין לזכות בין לחוב, אבל כשאינו נוטל שכר רק כשיעיד לזכות הנותן שכר, פסול מדאורייתא כיון שהעדות נוגעת לו'.

כדברים האלה כתב בשו"ת פני יהושע ח"ב ריש סי' סד שדן בענין עגונה שהתנו עם העד שאם תהיה מותרת על ידי עדותו יקבל שכר, וכתב דה"ל: 'אם באנו להתיר האשה מחמת עדותו... קשה מאד מכמה טעמים, האחד מחמת שנדרו לו והבטיחוהו באם שתהיה האשה מותרת יתנו לו מתנה הגונה, א"כ נוגע בעדות הוא, ולית דין ולית דיין שהוא פסול. ומ"ש הגאון מוה"ר אברהם הגאב"ד דבריסק דאין העד פסול מחמת שנדרו לו שכר שיעיד, וקיי"ל הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה, דד"א אלא מדרבנן וקיי"ל גזלן דדבריהן כשר לעדות אשה וכו', יש להתפלל עליהם, דנהי דקרובים דבריו להכשיר מחמת נטילת שכר שזהו אינו אלא דרבנן, כדמוכח בדברי הר"ן בשם הרמב"ן, מ"מ מה שהבטיחוהו באם שיתירוהו ע"י עדותו יתנו לו מתנה, בזה נוגע בעדות הוא וחיישינן דמשקר מחמת ממון וזהו פסול דאורייתא בלתי ספק, דה"ל כבעל דבר ומעיד בשביל עצמו'. ע"ש שהאריך להוכיח דנוגע פסול מה"ת, ואינו ענין לנוטל שכר להעיד שפסול רק מדרבנן.

וכן הן הדברים בשו"ת משאת בנימין סי' צח בענין עגונה שהעד שהתנה עם האשה שאם תועיל עדותו ותהיה מותרת להינשא, תתן לו שכר כו"כ, ואם לא תועיל עדותו, תתן לו פחות מזה. שודאי נוגע בעדות הוא ופסול מדאורייתא.

להעיד עדותו בטלה מטעמא דמה אני בחנם כו' הוי כנוטל דבר קצוב בין יועיל עדותו בין לא יועיל. דהיינו, שאם העד נוטל שכר שווה בין אם עדותו תועיל ובין אם לא, פסולו רק מדרבנן, משום 'מה אני בחנם'.

למסקנת הדין: אם העד נוטל שכר כדי לראות את המעשה שעליו יעיד, אין הוא בכלל 'נוטל שכר להעיד'. כי ציווי התורה 'מה אני בחנם' אף אתם בחינם' עניינו שאין לאדם לעשות מצווה ע"מ להשתכר מכך, ואיסור זה מתייחס לחובה להעיד במקרה שהעד יודע כבר עדות, אבל אין חובה ללכת לראות מעשה מסויים, כדי להעיד עליו אחר כך. ואף אם יודע עדות, מותר לו ליטול שכר על טירחתו שבגינה יש לעד הפסד ממנו.

חוקרים פרטיים נוטלים את שכרם כדי לעקוב אחר אדם, הרי שנוטלים שכר בכדי לראות מעשה כדי להעיד עליו, ואין בזה חסרון של 'מה אני בחינם', אף שנוטל שכר גם על טירחתו לגשת לבי"ד ולהעיד. אולם כל זאת אמור רק באם שכרו ניתן לו באופן כולל על טירחתו, אך אם נקבע לו שכר על פי מידת הצלחתו להגיע לכדי הרשעה והפללת הבעל דין, ברור שהוא נחשב נוגע בעדות. וראה בבבין אב ח"ה ס' פז שחוקר פרטי העיד בפניו שהם מסתירים את העובדה שנהוג לקבל תמלוג על הצלחה.

אם לגובה שכר טירחת העד יש השלכה לקבלת עדותו

אומנם היתירו את נטילת השכר בכדי לטרוח ולהעיד, אך לא התבאר אם ישנה מגבלה בגובה השכר אותו רשאים ליטול - האם יכולים ליטול מעבר לשכר טירחתם לפי המקובל במקצוע זה, או שמא רשאים ליטול רק את שכר טירחתם.

הגמ' בכתובות בדף קה. מספרת: 'קרנא הוה שקיל איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב, ודאין להו דינא... בתורת אגרא הוה שקיל. ובתורת אגרא מי שרי. והתנן הנוטל שכר לדון דיניו בטלין. הנ"מ אגר דינא, קרנא אגר בטילא הוה שקיל... (והגם שנאמר שמכוער הדיין שנוטל שכר) הני מילי בטילא דלא מוכחא, קרנא בטילא דמוכחא הוה שקיל, דהוה תהי באמברא דחמרא ויהבי ליה זוזא (שמלאכתו היתה להריח יין, ופרנסתו מצויה לו, ונכרת ומוכחת בטלתו ממלאכתו)'. הרי שמותר לתבוע וליטול שכר כשיעור בטלתו ממלאכתו, והוא נקרא אגר בטילא, ובמאירי שם כתב שמותר ליטול שכר בטלה דמוכח אף לכתחילה. ברם אם נוטל יותר משכר בטלתו - הינו מכוער, אלא שדינו דין.

המרדכי בסו"ס תג בשם אור זרוע הובא בב"י אעה"ז בס"י קל כתב על פי מעשה זה: 'שלא יטלו עדי הגט שכר, אלא אם כן שכר בטלה דמוכח', ופסק כן הרמ"א בס"י קל סעי' כא.

הגט פשוט חילק בגדר האיסור ליטול שכר על העדות מעבר לשכר הבטלה: 'אחר שידעו העדות והם מחויבים להעיד דומיא דדיינים שמצווים לדון, אז ודאי אינם יכולים ליקח יותר משכר בטלה. אבל מי שאינו מחויב להעיד ונוטל שכר לילך להיות עד, ודאי דבדידיה תליא למימר איני רוצה להיות עד אלא אם תתן לי כך וכך, אפילו שלא יהיה שכר בטלה דמוכח ואפילו יהיה הרבה ביותר'. וכן נקט בבבין אב ח"א ס' עד.

הסמ"ע בסו"ס ט"ק יד כתב כי יש לתמחר כל מלאכה על פי מאפייניה. והט"ז שם והגט פשוט כתבו ששכר בטלה דמוכח הוא 'דבר מועט'.

חוקר פרטי הממומן על ידי צד אחד

עד כה למדנו שעל קיום מצווה מותר ליטול רק שכר בטלה, ולכן אין לעד ודיין ליטול יותר מכך, ואם נטלו קנסו חכמים את עדות זו. אולם אם לא יודע עדות עדיין, מותר לו ליטול שכר בכדי להעיד.

אם שני הצדדים נותנים לו את שכר טירחתו לראות עדות, הרי שמותר לו ליטול אפילו שכר רב. שכן אינו מחויב במצוות עדות, ואין נגיעה ממונית אם שניהם נותנים לו שכרו.

ברם אם רק אחד נותן לו שכר בכדי להעיד, יש לתלות זאת במחלוקת הקצהו"ח והנתיה"מ לדעיל. שהקצהו"ח סבר שאין בנטילת ממון להעשות נוגע בעדות, שכן אינו נוגע בדיון עצמו. ואילו הנתיה"מ סבר שהותר לקחת שכר משני הצדדים, אך מצד אחד נחשב נוגע בדיון. והיה נכון לומר שחוקר פרטי שרק אחד מממן את טירחתו יהא פסול כנוגע לשיטת הנתיה"מ.

ניתן לכאורה לחזק הבנה זו, עפ"י דינו של דיין שנוטל שכר לדון. הגמ' בכתובות דלעיל לגבי קרנא כתבה, שמותר לדיין לקבל שכר על הדין רק אם נוטל שכר בטלה בלבד, בכדי שלא יעבור על דין דרבנן 'מה אני בחינם', ושכר בטלה זה מותר ליטול רק אם ניתן לו משני הצדדים ולא מצד אחד, כלומר על ידי שני בעלי הדין. וכן נפסק בשו"ע בסו"ס ט"ק ה: 'הנוטל שכר לדון, כל דיניו שדן בטלים... ואם אינו נוטל אלא שכר בטלתו, מותר... והוא שיקבל משניהם בשוה'. ולכאורה היה נכון ללמוד כן על דינו של העד שיפסל אם ניתן לו שכר בטלה ע"י אחד בעלי הדין.

אולם הנתיה"מ בחידושים סו"ס ק"א כתב להדיא: 'אבל כשנטל רק מצד אחד אסור להיות עד, רק כשאינו נוטל רק שכר בטלה דמוכח'. כלומר, שמותר לעד לקבל שכר בטלה ולהעיד, אף שנטל שכר רק מצד אחד. ובטעם הדין

צ"ל, שכיון שרואים שלא מבקש שכר מעבר לבטלתו, הוי אומר שאינו מעוניין להתעשר ואין חשש שיטעה בדמיונו בשל הרווחת ממון, אלא רצה וביקש שלא להפסיד. לכן אין לפסול עד שנטל שכר בטלה מצד אחד, לעומת דיין שדי בהטייה כלשהיא להטות לבבו. כפי שמצאנו שאוהב ושונא שכשר להעיד ופסול לדון, שמתוך הטיית הלב אינו רואה לו זכות וחובה, אך וודאי לא ישקר עד בשל כך.

לפי דברים אלו, חוקר הפרטי שלא יטול מעבר לשכר המוסכם, יהא כשר לעדות. זאת בתנאי ששכרו משולם לו על מלאכתו שעשה בין אם יעיד לטובת הגורם ששכר אותו ובין שעדותו לא תועיל לו, דאם לא כן יהא וודאי נוגע בעדות.

אם האינטרס של 'חוקר פרטי' להצלחה ולמוניטין, הופך אותו לנוגע

הגמ' בב"ב דלעיל אמרה לגבי ראובן שמכר קרקע לשמעון, שאם לראובן אין נכסים אחרים, אין לו נגיעה במה שמעיד על הקרקע של שמעון, שהרי סוף סוף שמעון לא יכול לתבוע אותו. התוס' שם מה. ד"ה 'מאי' שאלו, מדוע לא נאמר שלראובן יש אינטרס להחזיק את הקרקע ביד שמעון, כדי שכשיתעשר ראובן, לא יחזור שמעון ויתבע ממנו.

הרשב"א בחידושים שם כתב על כך בשם הראב"ד: 'כי קושיא זו האחרונה אינה קושיא, כי דבר רחוק הוא שיחשוב בלבו אעשיר ואקנה ויחשש על העושר העתיד שלא יטרפנו בעל חובו'.

כן כתב גם הטור בס' לו בשם הרא"ש והרמ"ה, שאריס יכול להעיד על הקרקע שהוא עובד בה שהיא של בעל הבית, אם בקרקע אין פירות כעת, אף על פי שהאריס נוטל חלק בפירות הקרקע, ויש לו לכאורה נגיעה שהרי הוא רוצה ליטול חלק בפירות לכשיבואו, סוף סוף אינו נחשב כנוגע כפי שבאר הסמ"ע שם ס"ק יב: 'לא מחשב זה לנוגע בעדות (דהיינו, בשל החשש שלא יצמח לו תשואה מכר)... דכמה שדות ימצאו לו שיעסוק בהן ויתנו לו מהן כמו שנותנים לאריס'. וכן פסק השו"ע שם סעי' ב (ודלא כרשב"ם בטור שחלק וסבר לחוש שבדעתו שיעשיר, ולהחשיבו משום כן לנוגע בעדות).

מדברי השו"ע שפסק את דברי הראב"ד, הרא"ש והרמ"ה עולה, שאף שנוגע פסול מחשש משקר, זה רק כאשר הרווח ודאי, אבל כאשר יש ספק אם הרווח יבוא, אין חושדים בעד שישקר בעדות כעת, על רווח שאינו ודאי.

הרב יואל קלופט בקובץ נועם חלק יז עמ' רמז דן בענין קבלת עדותם של חוקרים פרטיים, וסבר שיש לפסולם בשל היותם נוגעים בעדות, מאחר והצלחה בעדות תיצור להם 'מוניטין' ותגרור לקוחות נוספים, ועל כן הם מעוניינים בפרסומת זו.

אך הגרי"ש אלישיב צ"ל בקובץ תשובות כתב ערער על פסקו זה: 'אין מקום לפסול עדות של חוקרים פרטיים המעידים על אשת איש שזינתה משום נוגעין בעדות - מטעם שעל ידי זה יצא להם מוניטין ואפשר שיגיעו להם ריווח על ידי עדותם. כי אין לפסול עד משום נוגע אלא אם כן יש לו הנאה בעדות זו, ולא מה שיתכן שתגיע לו טובת הנאה ע"י עדותו בעתיד'.

כן סבר מו"ר הגר"ש ישראלי צ"ל בשו"ת משפטי שאול סי' ז שאין לפסול את עדות חוקר פרטי, אך סייג את קבלת עדותו באופן גורף: 'ראשית דברינו נעיר בזה, שבדרך כלל יש להתייחס בזהירות לדברי עדים שהפכו את הבילוש והעדויות שכתוצאה מהבילוש למקצוע התעסקות. ברור שבתנאים כאלה, הרצון להביא למזמין עדות בעלת משקל למשפט שהלה מנהל, עשוי להביאם לעתים לחזות, ואף להעיד הרבה מפרי דמיונם. במקרים מעין אלה אזהרת חז"ל שמעון בן שטח אומר, הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדברך שמא מתוכם ילמדו לשקר. וכפי שנוסח בהלכה חו"מ סי' כח, ז מאיימים על העדים ומודיעים אותם כח עדות שקר. עכ"ל. ולפי"ז יוצא שגם אם יש ממשות בדברי החוקר, וגם כאשר החוקר הוא יר"ש כשר לעדות, מ"מ קשה מאד לסמוך על עדות חוקר פרטי, גם כאשר מינוי נעשה ע"י בית הדין ולא ע"י אחד הצדדים'.

בפסקי דין רבניים ח"ה פס"ד בעמוד 108 ערעור תשכג /מאה תשעים וארבע/ בבי"ד הגדול בפני הדיינים; הג"ר עבדיה הדאיה, הג"ר יוסף שלו' אלישיב, הג"ר בצלאל ז'ולטי החליטו: 'אין כל יסוד לפסול אדם לעדות מחמת ספק שמא שכרו אותו להעיד ושימסר עדות שקר בעד בצע כסף. וכל עוד לא התברר בביה"ד שהיה לעדים ענין לבדות עדות שקר, אין בידינו לפסול עדותם'.

בפסקי דין רבניים חלק ז פס"ד בעמוד 314 תיק מס' אלפיים חמש מאות עשרים וארבע/ כ"ח בבית הדין הרבני האזורי תל אביב בפני הדיינים; הג"ר ש"ב ורנר - אב"ד, הגר"ע אזולאי, הג"ר ח"ג צימבליסט כתבו: 'כי הרי הוא מקבל שכר עדותו בלי שום תנאי והוא חפשי להעיד לפי רוחו ורצונו ואינו מקבל אלא שכר טרחה עבור ראיית העדות או על טרחתו לבוא לביה"ד, מבלי קשר עם תוכן עדותו'.

חזרה מהסכמה

המשנה בסנהדרין בדף כד. אומרת: 'אמר לו נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלשה רועי בקר, רבי מאיר אומר יכול לחזור בו, וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו'. הרי שאם הסכימו הצדדים לקבל קרוב או פסול בתורת

עד, אינם יכולים לחזור בהם מהסכמה זו. בגמרא מבואר שרק לאחר שנגמר הדין אין הצדדים יכולים לחזור בהם. בשו"ע בס' כב סעי' א נפסק שאם עשו קנין על כך, גם קודם גמר הדין אין הצדדים יכולים לחזור בהם מהסכמתם.

הש"ך שם סק"ד מציין, שנחלקו הראשונים מדוע הקנין מועיל, ואין אומרים שהוא נחשב 'קנין דברים'. דעת הנמוקי יוסף בסנהדרין בדף ד: שאין לקנין זה משמעות של פעולה קניינית, אלא הוא רק מצביע על גמירות דעתם של הצדדים להסכים לקבל עד פסול. לעומת זאת הראב"ן סובר, שהצדדים אכן צריכים לעשות קנין גמור על הממון שאותו העד מחייב או פוטר.

הרי שלדעת הנמוקי יוסף הקנין אינו על הממון, וכן משמע מלשון הרמב"ם בהלכות סנהדרין פ"ז ה"ב: 'מי שקבל עליו קרוב או פסול בין להיותו דיין בין להיותו עד עליו... בין שקבל על עצמו לאבד זכויותיו ולמחול מה שהיה טוען על פיהן, בין שקבל שיתן... אם קנו מידו על זה אינו יכול לחזור בו'. לשון הרמב"ם 'שקיבל על עצמו למחול' היא קנין דברים, ואעפ"כ הרמב"ם אומר שהיא מועילה. וכך נראה גם מדברי התוס' בב"מ בדף עד. ד"ה 'הכא' שכתבו שקבלת עדים פסולים היא 'בלא קנין, בדברים בעלמא'.

וכיון שחתמו על הסכמה לקבל את הקרוב, הרי זה כקנין, שהרי כל הסכם חתום הרי הוא כקנין.

מו"ר הג"ר יעקב ניסן רוזנטל זצ"ל בפסקי דין רבניים כרך ד עמ' 346 - 350 סבר שכל דין קבלת קרובים ופסולים כעדים הוא רק בדיני ממונות, שבהם אדם יכול להתחייב בדברים שאינו חייב מן הדין. אבל לעניין נתינת גט וקבלתו הרי לא מועילה התחייבות של הבעל או האשה, כפי שנפסק בתרומת הדשן בס' קעג, ולכן מסתבר שגם לא תועיל קבלת קרובים ופסולים.

אמנם, מדברי הרשב"ם בב"ב בדף קכח. ד"ה 'אינו יכול' נראה, שקבלת עדים פסולים איננה התחייבות, אלא נאמנות - שני הצדדים נותנים נאמנות לעדים. ולדבריו נראה שתועיל קבלת עדים פסולים גם לעניין גיטין.

אבל מדברי כל הראשונים נראה שהם חולקים על הרשב"ם וסוברים שקבלת עדות היא מטעם התחייבות, וממילא הסכמת האשה לקבל את העד הפסול אינה מחייבת אותה.